

Coping Strategies Against Information Disorder

Sprievodca

Usmernenia pre pracovníkov s mládežou

Co-funded by
the European Union

Financované Európskou úniou. Vyjadrené názory a stanoviská sú však len názorami autora (autorov) a nemusia nevyhnutne odrážať názory a stanoviská Európskej únie alebo Európskej výkonnej agentúry pre vzdelávanie a kultúru (EACEA). Európska únia ani EACEA za ne nemôžu niesť zodpovednosť.

Autori:

Eliane Smits van Waesberghe & Tim Paulusse - Verwey-Jonker Instituut (hlavní editori)

Leen D'Haenens & Joyce Vissenberg - KU Leuven

Tzvetalina Genova - Medzinárodný inštitút manažmentu

Wolfgang Eisenreich - Wissenschaftsinitiative Niederösterreich

Sonja Bercko Eisenreich - Integra Institute

Alenka Valjašková - QUALED

Pantelis Balaouras - Connexions

Vyhlasenie o autorských právach:

Toto dielo je licencované licenciou Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

Môžete:

- zdieľať - kopírovať a šíriť materiál na akomkoľvek médiu alebo v akomkoľvek formáte
- adaptovať - remixovať, transformovať a rozširovať materiál

za týchto podmienok:

- Uvádzanie autora - musíte uviesť príslušné údaje, poskytnúť odkaz na licenciu a uviesť, či boli vykonané zmeny. Môžete tak urobiť akýmkoľvek primeraným spôsobom, ale nie spôsobom, ktorý by naznačoval, že poskytovateľ licencie schvaľuje vás alebo vaše použitie.
- Nekomerčné - materiál nesmiete používať na komerčné účely.
- ShareAlike - Ak materiál remixujete, transformujete alebo ho rozširujete, musíte svoj príspevok šíriť pod rovnakou licenciou ako originál.

Kapitola 2

Činnosti a zručnosti

Cieľová skupina

Tieto usmernenia sú zamerané na tzv. "pracovníkov prvého kontaktu". Ide o zastrešujúci pojem pre všetky osoby, ktoré sú v priamom kontakte s osobami ohrozenými informačnými hrozbami, so zameraním na skupiny v odbornom vzdelávaní a tréningu. Príklady ľudí, ktorí spadajú pod tento zastrešujúci pojem, sú: vychovávatelia, učitelia, školitelia, poradcovia a konzultanti pre mládež, sociálni pracovníci a pracovníci s mládežou. Tento zoznam však nie je úplný. Do rozsahu tohto projektu patria aj ďalšie osoby pracujúce v oblasti vzdelávania, kultúry, sociálnej alebo zdravotnej starostlivosti.

2.1 Úvod do tejto kapitoly	5
Vzťah medzi dezinformáciami a radikalizáciou	5
2.2 Identifikácia a riešenie radikalizácie	7
Otázka č. 1: Aké základné vedomosti o radikalizácii by ste mali mať ako profesionál?.....	7
Kontextová závislosť	7
Ako sa vysporiadať so závislosťou od kontextu	8
Otázka 2: Ako môžu odborníci rozpoznať a interpretovať signály možnej radikalizácie u mladých ľudí? Aké sú perspektívy pre konanie v prípade radikalizácie alebo predchádzania radikalizácii?.....	9
Signály červenej vlajky	9
Získané vedomosti a myslenie.....	10
Otázka 3: Kedy, ako, komu a za akých podmienok by ste mali zdieľať/oznamovať signály o možnej radikalizácii mladých ľudí?.....	10
Postup identifikácie radikalizácie.....	10
Afektívna profesionalita	11
Predchádzanie zaujatosti.....	13
Hľadajte základné problémy	13
Otázka č. 4: Ako môžete preventívne zasiahnuť pri radikalizácii zameraním sa na ochranné faktory?.....	15
Odolnosť.....	15
Individuálna odolnosť.....	18
Odolnosť v rámci komunít.....	18
Spoločenská odolnosť	18
Účinné prvky ochranných programov	19
2.3 Identifikátor digitálnych zručností	21
2.4 Ako identifikovať nepravdivé informácie.....	22

Nástroje na kontrolu faktov	22
Webové stránky na kontrolu faktov	22
Rozšírenia prehliadača	23
Spätne vyhľadávanie obrázkov.....	23
Nástroje na overovanie sociálnych médií.....	24
Ako byť mediálne inteligentný?.....	25
Tipy na zlepšenie schopnosti rozpoznať nepravdivé informácie	25
Základné kompetencie mediálnej gramotnosti.....	27
Vzdelávacie nástroje	28
2.5 Aktéri zmeny.....	30
Zameranie na EurOMo, Euromedia Ownership Monitor.....	31
2.6 Odkazy.....	3 22

2.1 Úvod do tejto kapitoly

Aby mohli pracovníci v priamom kontakte diskutovať s mládežou o dezinformáciách, je dôležité, aby si uvedomovali a používali určité zručnosti pri rozhovore. Pozorovanie znakov viery v misinformácie a dezinformácie je však zložitejšie, ako sa zdá. Samotná viera v dezinformácie nie je pozorovateľná, okrem prípadov, keď je otvorená. Preto možno považovať za ťažké rozpoznať, kedy niekto verí v dezinformácie, a keď sa to rozpozna, ako primerane reagovať. Viera v dezinformácie však úzko súvisí s procesom radikalizácie. Existuje literatúra, ktorá mapuje vhodné spôsoby pozorovania a reakcie na prvé príznaky radikalizácie u mladých ľudí. V tejto kapitole budú uvedené typy a zručnosti na rozpoznanie týchto príznakov a účinné zaobchádzanie s nimi. Po prvé, pracovníci v priamom kontakte s mladými by mali mať možnosť identifikovať radikalizáciu prostredníctvom misinformácií a dezinformácií medzi mládežou. Potom je potrebné túto tému otvorene nadhodiť v rozhovore, aby sa mládeži účinne pomohlo. Pracovníci budú musieť kriticky premýšľať o informáciách, ktoré v týchto rozhovoroch získajú, aby posúdili, ako a prečo dospievajúci veria tomu, čomu veria. Informácie o týchto konverzačných zručnostiach, zručnosti pre kritické hodnotenie informácií a typy na identifikáciu viery v nepravdivé informácie v kontexte radikalizácie budú načrtnuté práve v tejto kapitole. Predtým však bude dôkladnejšie vysvetlený vzťah medzi vierou v nepravdivé a dezinformačné informácie a radikalizáciou.

Vzťah medzi dezinformáciami a radikalizáciou

Ako je vysvetlené v *kapitole 1: Pochopenie "falošných správ"*, dezinformácie využívajú kognitívne predsudky a psychologické zraniteľnosti, ako je napríklad konfirmačná predpojatosť a efekt klamlivej pravdy, na manipuláciu vnímania reality jednotlivcami. Opakovanie nepravdivých informácií zvyšuje ich vnímanú dôveryhodnosť, čím sa jednotlivci stávajú vnímavejšími voči radikálnym ideológiám, ktoré sú v súlade s týmito nepravdivými naratívami. Výsledné bubliny na platformách sociálnych médií tieto skreslenia ešte viac upevňujú, čím sa zintenzívňujú tendencie k radikalizácii.

Dezinformačné kampane často využívajú existujúce spoločenské rozpory a prehlbujú napätie na ideologickej, politickej alebo náboženskej úrovni. Keďže dezinformácie posilňujú už existujúce presvedčenia, podnecujú pocit "my verus oni" a vytvárajú prostredie vhodné na radikalizáciu. "Zápalný" obsah, ktorý demonizuje určité skupiny, môže viesť k tomu, že jednotlivci budú vnímať násilie alebo extrémistické akcie ako ospravedlniteľný prostriedok proti vnímaným hrozbám.

Šírenie dezinformácií znižuje dôveru v zavedené inštitúcie vrátane mainstreamových médií, vládnych orgánov a akademických inštitúcií. Keďže jednotlivci strácajú dôveru v schopnosť týchto inštitúcií poskytovať presné informácie, môžu sa obrátiť na alternatívne, často radikálne zdroje, aby získali usmernenie a potvrdenie. Tento posun ich ďalej vystavuje extrémistickým naratívom, ktoré rezonujú s ich rozčarovaním.

Stručne povedané, dezinformácie sa vytvárajú a šíria s určitým, často radikálnym, zámerom. Šírenie týchto dezinformácií zabezpečuje, že sa s nimi dostane do kontaktu viac ľudí, čo ich presvedčí, aby danému príbehu uverili. To je rozhodujúci krok v procese radikalizácie.

Tento proces radikalizácie je však pozorovateľný. V ďalších podkapitolách sú uvedené informácie o tom, ako tento proces identifikovať a aktívne naň reagovať.

2.2 Identifikácia a riešenie radikalizácie

Na to, aby pracovníci priameho kontaktu mohli správne identifikovať, interpretovať a konať v prípade radikalizácie mládeže, je potrebné usmernenie. Niektorí odborníci v oblasti práce s mládežou vypracovali niekoľko základných otázok, ktoré viedli k vytvoreniu niekoľkých odporúčaní s cieľom čo najefektívnejšie riešiť radikalizáciu medzi mládežou. Tieto otázky sú nasledovné:

1. Aké základné poznatky o radikalizácii by ste mali mať ako profesionál?
2. Ako môžu odborníci rozpoznať a interpretovať signály novej radikalizácie u mladých ľudí? Aké sú perspektívy konania v prípade radikalizácie alebo predchádzania radikalizácii?
3. Kedy, ako, komu a za akých podmienok by ste mali zdieľať/oznamovať signály o novej radikalizácii mladých ľudí?
4. Ako môžete preventívne zasiahnuť v prípade radikalizácie zameraním sa na ochranné faktory?

V nasledujúcich odsekoch budú uvedené odpovede na tieto otázky, ako aj niekoľko odporúčaní, čo je dôležité mať na pamäti, keď sa snažíme identifikovať, interpretovať a konať v súvislosti s radikalizáciou medzi mládežou.

Otázka č. 1: Aké základné vedomosti o radikalizácii by ste mali mať ako profesionál?

Kontextová závislosť

Radikalizácia ako sociálny problém sa vyznačuje meniacou sa komplexnosťou a neštruktúrovanosťou. Podoba radikalizácie (ako je základná ideológia a formy prejavov) sa mení v čase a za určitých okolností (kontext). Zahŕňa neustále zmeny, neistotu, rôzne aj protichodné perspektívy a záujmy rôznych zainteresovaných strán. Okrem toho je často ťažké určiť, kedy je k dispozícii dostatok informácií a kedy je pripravený odborný zásah. Radikalizácia ako fenomén sa preto niekedy označuje ako "háklivý problém", ktorý si vyžaduje dynamický prístup. Je to dynamický jav, ktorý si vyžaduje dynamický pohľad na to, ako ho riešiť. Odborníci sa musia naučiť zaobchádzať s týmito zmenami a neistotami. Hoci dynamická povaha radikalizácie predstavuje pre odborníkov na mládež rôzne výzvy, existujú spôsoby, ako nájsť poradensvo. Usmernenie predpokladá, že pri práci s radikalizáciou je prínosom "kontextovo orientovaný prístup". To znamená, že odborníci zohľadňujú (meniace sa) okolnosti a prostredie mladých ľudí a zameriavajú sa na posilnenie ich sociálnej a spoločenskej odolnosti s cieľom predchádzať radikalizácii. To si vyžaduje profesionálny prístup, v rámci ktorého odborníci neustále vyhodnocujú, ktoré opatrenia sú primerané a účinné. Tri spôsoby práce sú v súlade s neštruktúrovanou (a teda nepredvídateľnou) povahou radikalizácie. V ideálnom prípade sa tieto tri spôsoby práce uskutočňujú súčasne:

- skúšanie nových vecí, prístupov a intervencií (experimentovanie a inovácie).
- pravidelné hodnotenie a diskusia o práci v oblasti radikalizácie, napríklad prostredníctvom výskumu, ako aj prostredníctvom (metodickej) reflexie a supervízie (hodnotenie a reflexia).
- využívanie odborníkov, ktorí svojou špecifickou motiváciou, angažovanosťou a zručnosťami (vynikajúci a excelentní odborníci) prispievajú k zlepšeniu situácie mladých ľudí a rodín.

Ako sa vysporiadať so závislosťou od kontextu

V každom procese vývoja vždy existujú neistoty. V rámci kontextuálne orientovaného prístupu k práci na radikalizácii sa uplatňuje scenárové myslenie. Ide o metódu, ktorá umožňuje okrem faktických informácií, ktoré sú o mladom človeku k dispozícii, vytvoriť predstavu o tom, čo by sa potenciálne mohlo stať v (blízkej) budúcnosti. Pomáha pochopiť možné dôsledky alebo vplyv, ktorý môže mať a pre koho. Scenárové myslenie vám môže pomôcť pri prijímaní opatrení v neistých situáciách alebo v prípadoch, keď chýbajú informácie. Scenárové myslenie môžete uplatniť v rôznych momentoch a v rôznych situáciách, či už na mieste (v krízových) situáciách, alebo keď máte viac času na premýšľanie. V konečnom dôsledku sa scenárové myslenie točí okolo schopnosti klásť otázky o okolnostiach (kontexte) a o tom, čo to znamená pre mladého človeka (dopad). Dôraz by sa mal klásť aj na štrukturálne učenie a spoluprácu.

Je tiež veľmi dôležité, aby pracovníci prvého kontaktu zohľadňovali individuálne okolnosti mladého človeka. Mali by byť opatrní pri používaní označenia "radikalizácia". Je to preto, lebo tento pojem je stigmatizovaný. Radikalizácia je jav, ktorý vyvoláva intenzívne predstavy a obavy. Označenie správania alebo javu ako "radikalizácia" môže mať významné (negatívne) dôsledky pre všetky zúčastnené strany: samotného mladého človeka, jeho okolie a vzťah medzi mladým človekom a odborníkmi na mládež. Okrem toho radikalizácia ako proces zahŕňa vysoký stupeň nepredvídateľnosti, čo spôsobuje, že označenie je vždy nedostatočné. Napríklad mladí ľudia môžu po fáze radikalizácie prejsť aj procesom "deradikalizácie". Okrem toho mnohí mladí ľudia so silnými ideálmi už zaujímajú nepriateľský postoj k tomu, ako sa k nim pristupuje a ako sú označovaní. Preto existuje vysoká pravdepodobnosť, že nálepkovanie situáciu ešte zhorší a spôsobí, že mladí ľudia sa siahnu z kontaktu a pomoci. V takýchto prípadoch dosiahneme opak toho, čo je cieľom tohto usmernenia, a to je pohľad na mladého človeka, jeho posilnenie a usmernenie v kontexte jeho vlastného vývoja a zároveň riešenie obáv týkajúcich sa správania alebo okolností.

Vzhľadom na neustále sa meniaci kontext radikalizácie by sa mal klásť dôraz na prevenciu a nie na samotné radikálne myšlienky. Mali by ste si uvedomiť, že radikálne myšlienky môžu byť súčasťou fázy dospievania a samy osebe nemusia byť dôvodom na obavy, ale skôr sú v súlade so zdravým vývojom a hľadaním identity. Mladí ľudia sa však môžu zamotať do radikálnych názorov, ktoré predstavujú nebezpečenstvo pre ich vlastný vývoj alebo pre ich okolie.

Pracovníci priameho kontaktu by pri posudzovaní prípadu a vypracovaní prístupu mali zohľadniť aj dostupné poznatky o rizikových, spúšťacích a ochranných faktoroch radikalizácie. Zamerajte sa predovšetkým na zvýšenie odolnosti posilnením ochranných faktorov proti radikalizácii. Rizikové faktory radikalizácie sú faktory (správanie, okolnosti, vlastnosti), ktoré môžu zvýšiť pravdepodobnosť vzniku a rozvoja radikalizácie u mladých ľudí. Okrem toho špecifické udalosti, často v kombinácii, môžu iniciovať, urýchliť (alebo spomaliť), či dokonca zvrátiť proces radikalizácie. Tieto faktory sú známe ako spúšťacie faktory. Ochranné faktory prispievajú k pozitívnemu vývoju detí a mladých ľudí a môžu mať veľký význam v počiatočných štádiách prevencie, ako aj v štádiách, keď už ide o nenásilnú radikalizáciu. Posilňovanie ochranných faktorov sa nezameriava na nedostatky, ale investuje do schopností mladého človeka a jeho prostredia. Výskum ukazuje, že posilnenie pozitívnych faktorov je jednoduchšie ako zmiernenie negatívnych podmienok. Pochopenie rizikových, spúšťacích a ochranných faktorov poskytuje usmernenia pre preventívne prístupy proti radikalizácii.

Okrem toho by mali pracovníci priameho kontaktu pochopiť úlohu, ktorú v procese radikalizácie zohrávajú informačné hrozby a komunikačné kanály, a to online aj offline. Úlohu týchto pojmov nájdete v ďalších častiach týchto usmernení.

Otázka 2: Ako môžu odborníci rozpoznať a interpretovať signály novej radikalizácie u mladých ľudí? Aké sú perspektívy pre konanie v prípade radikalizácie alebo predchádzania radikalizácii?

Signály červenej vlajky

Pracovníci prvého kontaktu by si mali osvojiť citlivosť na "signály červenej vlajky" a používať štruktúrovaný nástroj. Nie je potrebné, aby odborníci mali špecializované základné znalosti o (neustále sa vyvíjajúcich) prejavoch radikalizácie. Je však dôležité, aby odborníci mali dobre vyvinutú vnímavosť na "signály červenej vlajky" a aby včas nasmerovali jednotlivcov na vhodnú pomoc a vedeli, ako vyhľadať špecializovanú odbornú pomoc. Neexistujú kontrolné zoznamy, ktoré by presne určili, či sa niekto radikalizuje. Skutočnosť je zložitejšia. Zahŕňa zvažovanie signálov a hľadanie spôsobu, ako to urobiť v spolupráci s odborníkmi. Snažte sa získať úplný obraz o situácii. Využite štruktúrovaný nástroj, napríklad holandský *nástroj niet-pluis* od Stichting School & Veiligheid (2020). Niektoré príklady signálov červenej vlajky sú:

- Zvyšujúci sa pocit príslušnosti k určitej (politickej, náboženskej, etnickej) skupine alebo naopak pocit, že nikam nepatria.
- Prerušenie starých priateľstiev v prospech nových priateľov a sociálnych kontaktov z radikálnej skupiny.

- Určité výroky a špecifické používanie jazyka, ktoré zdôrazňujú rozdelenie na "my" a "oni" v súvislosti s pôvodom a náboženstvom a/alebo násilím.
- Zmeny nálady, izolovanie sa alebo hľadanie alternatívnych spôsobov spojenia s vami, sociálnym prostredím alebo rodinou.
- Výrazné zmeny v školskom výkone alebo absencii.
- Zapojenie do rôznych voľnočasových aktivít.
- Účasť na demonštráciách.
- Odmietavý postoj k spoločnosti a autoritám.
- Dištancovanie sa od právneho štátu, pohrdanie systémom alebo otvorené odmietanie autority štátu.
- Zmeny oblečenia a vzhľadu, napríklad iný účes (pestovanie vlasov alebo holenie) alebo tetovanie symbolizujúce určitú skupinu.
- Nedávne vystavenie jednému alebo viacerým spúšťacím faktorom.

Získané vedomosti a myslenie

Pracovníci priameho kontaktu by mali tiež získavať vedomosti a využívať nástroje a školenia, ktoré pomáhajú odborníkom dospieť k odbornému úsudku a uvažovať o prípade. Zručnosti, ktoré sú užitočné pri rozpoznávaní príznakov radikalizácie, sú napr.:

- Schopnosť opísať správanie a výroky mladých ľudí čo najobjektívnejšie, bez zahrnutia osobných domnienok.
- Účinné posudzovanie bezpečnostných rizík prostredníctvom rozlišovania medzi znepokojujúcimi signálmi a normálnym vývojom mladých ľudí pri hľadaní identity a rastu.
- Prijatie širokej perspektívy zohľadnením rizikových aj ochranných faktorov.
- Integrovaný pohľad na život a svet mladého človeka prostredníctvom zhromažďovania informácií o rôznych oblastiach jeho života.
- Vytvorenie povedomia o vlastných normách a hodnotách, ktoré ovplyvňujú úsudok.
- Diskutovanie a uvažovanie o prípade prostredníctvom kritického preskúmania vlastného úsudku spolu s kolegami.

Otázka 3: Kedy, ako, komu a za akých podmienok by ste mali zdieľať/oznamovať signály o možnej radikalizácii mladých ľudí?

Postup identifikácie radikalizácie

Pracovníci v priamom kontakte s mladými by si mali osvojiť a využívať "Postup mapovania, interpretácie a zdieľania možných príznakov radikalizácie". Je dôležité nenechávať si možné príznaky radikalizácie vo vzťahu k mladému človeku pre seba. Pracovníci by sa mali poradiť

o interpretácii príznakov, možných ďalších krokoch a možných bezpečnostných rizikách, ktoré by mohli vyplynúť zo zapojenia sa do rozhovoru s mladou osobou. Pri mapovaní, interpretácii a zdieľaní/oznamovaní príznakov možnej radikalizácie by mali používať postup uvedený nižšie.

- **Krok 1:** Zmapujte signály potenciálnej radikalizácie. Snažte sa byť čo najobjektívnejší a jasne uveďte, kedy ide o subjektívnu interpretáciu. Nezabudnite opísať aj znaky, ktoré spochybňujú potenciálnu radikalizáciu.
- **Krok 2:** Uveďte bezpečnostné riziká do konkrétnej podoby. Mohlo by toto správanie predstavovať hrozbu pre samotnú osobu? Pre niekoho iného?
- **Krok 3:** Vyhľadajte radu na základe opísaných signálov a ak je to možné, dospejte k interpretácii. V tomto kroku by sa mali preskúmať aj možné spôsoby, ako na tieto signály nadviazať.
- **Krok 4:** Prediskutujte signály s mladým človekom a/alebo jeho rodičmi. Cieľ rozhovoru by mal byť dobre opísaný. Nedovoľte, aby to bol monológ, ale požiadajte o odpoveď. Ak je to potrebné, pozrite sa napríklad na možnosti získania perspektívy alebo na ich želania týkajúce sa podpory.
- **Krok 5:** Zhodnoťte riziká (opäť). Po prvom až štvrtom kroku môže byť potrebné pôvodný odhad rizík upraviť. Pri konečnom hodnotení rizík vychádzajte z informácií získaných v predchádzajúcich krokoch.
- **Krok 6:** Na základe konkrétneho opisu bezpečnostných rizík a posúdenia ich závažnosti rozhodnite, či by sa signály o možnej radikalizácii mali zdieľať ďalej.
- Ak je potrebné externé zdieľanie informácií z dôvodu vážnych bezpečnostných rizík, rozhodnite, ktoré informácie je potrebné zdieľať a komu ich poskytnúť.

Afektívna profesionalita

Pracovníci by si mali osvojiť postoj a zručnosti "afektívnej profesionality". To znamená, že ako profesionál nepracujete primárne na základe autority a kognitívneho konania, ale skôr na základe nadviazania kontaktu a prejavovania empatie/zapojenia do toho, čo sa týka mladého človeka. Láska k mladým ľuďom, vcítenie sa do nich, ich skutočné spoznávanie, záujem o nich a venovanie pozornosti ich pozitívnym aspektom sú kľúčové. Spolupracujte s ostatnými odborníkmi, aby ste zabezpečili, že mladý človek je čo najlepšie obklopený, vytvorte systém sociálnej podpory, ktorý umožňuje robiť chyby. Nedostatočná znalosť mladého človeka zvyšuje pravdepodobnosť tunelového videnia pri interpretácii príznakov radikalizácie. Nadviazanie kontaktu je nesmierne dôležité. Nadviazanie spojenia je tiež korekcia.

Nástrojom, ktorý môže pomôcť pri zručnosti afektívnej profesionality, ktorá je dôležitá pre diskusiu o radikalizácii a dezinformáciách, je seba-odhalenie. Dôležitým rozmerom afektívnej práce je, že ako pracovník s mládežou sa mladému človeku predstavuje ako ľudská bytosť. V závislosti od situácie pritom pomáha podeliť sa trochu o vlastné presvedčenie, hodnoty, ideály, sklamanie, frustrácie a hnev. Ide o zdieľanie svojich skúseností, pocitov a myšlienok.

Odhaľujete niečo o sebe, čo bolo predtým skryté. Seba-odhalenie je koncept, ktorý zaviedli Altman a Taylor v roku 1973 ako výsledok výskumu medziľudských vzťahov. Podľa tejto koncepcie postupné odhaľovanie pocitov a osobných skúseností podporuje pocit dôvery aj poznanie, ktoré máte o niekom inom. Akonáhle to robíte počas svojej práce pracovníka s mládežou, hovoríme o profesionálnom seba-odhalení. Deje sa to verbálne, neverbálne a kontextovo. Teda napríklad tým, že niečo doslova povie, výrazom tváre, držaním tela a dokonca aj značkou a farbou oblečenia, ktoré nosíte. Pracovník s mládežou môže iniciovať seba-odhalenie, ale príjemca starostlivosti ho môže podnietiť aj kladením osobných otázok.

Výskumníci Schnellbacher a Leijssen rozlišujú štyri typy odhalenia svojich preferencií či hodnôt v kontexte starostlivosti:

- Zverejňovanie informácií o zážitkoch alebo skutočnostiach zo života terapeuta mimo terapeutického sedenia alebo o osobných názoroch či hodnotách.
- Poskytnutie jasných informácií o myšlienkovom procese terapeuta, motívoch a zdôvodnení jeho konania, afektívnom stave terapeuta.
- Odhaľovanie pocitov, myšlienok alebo obrazov, ktoré v klientovi vyvoláva jeho príbeh.
- Zverejňovanie informácií o skúsenostiach v terapeutickom vzťahu a s klientom v interakcii.

Všeobecne platí, že seba-otvorenie je prospešné. V 80 % štúdií sú jeho účinky priaznivé, v 20 % nepriaznivé. Účinok je najväčší pri faktore "vnímaná srdečnosť", navyše mladý človek má pracovníka (učiteľa, trénera) radšej. Mierne prezradenie vnútorného sveta pracovníka vyvoláva seba-otvorenie mladej osoby. Treba to však posudzovať v danom kontexte. Pritom platia nasledujúce všeobecné usmernenia:

- Seba-otvorenie vykonávajte zriedkavo, jeho sila spočíva práve v tom, že nie je obvyklé.
- Robte to premyslene a s citom. Skôr ako odpoviete na otázku, ktorá si vyžaduje prezradenie svojich myšlienok a skúseností, skúste zistiť, na čo sa klient vlastne pýta. Potom sa dá lepšie diskutovať o klientovej základnej potrebe. Dôvody zo strany pacienta môžu byť nasledovné:
  - Nejde o otázku, ale o stanovisko,
  - Jedným z nich je testovanie terapeuta,
  - Človek niečo hľadá, napríklad uistenie.
- Starostlivo vyberajte slová: miera empatie alebo emócií v rozprávaní, ako aj stupeň intimity by mali zodpovedať potrebám mladého človeka. Príliš osobné detaily sú relatívne nepriaznivé, ale určitý stupeň intimity je potrebný.
- Reagujte situáciu pred, počas a po seba-otvorení. Nezabudnite teda prostredníctvom otázok alebo pozorovania získať spätnú väzbu o tom, ako ju klient prijíma, aby ste sa mohli ďalej naladiť.

Sonneveld, ďalší výskumník, v súvislosti s prácou s mládežou poznamenáva, že otvorene hovoriť o vlastných skúsenostiach nie je vždy jednoduché a môže byť sprevádzané neistotou a pochybnosťami. Preto treba postupovať opatrne, pretože z literatúry vieme, že

robiť sa zraniteľným má aj riziká a úskalia. To určite platí aj pre tému radikalizácie. V poslednom čase je k dispozícii aj literatúra, ktorá poskytuje prehľad o tom, ako možno metodicky a odborne využívať seba-otvorenie v rámci sociálnej práce a sociálnej starostlivosti, aké sú v rámci toho možnosti, úskalia a riziká.

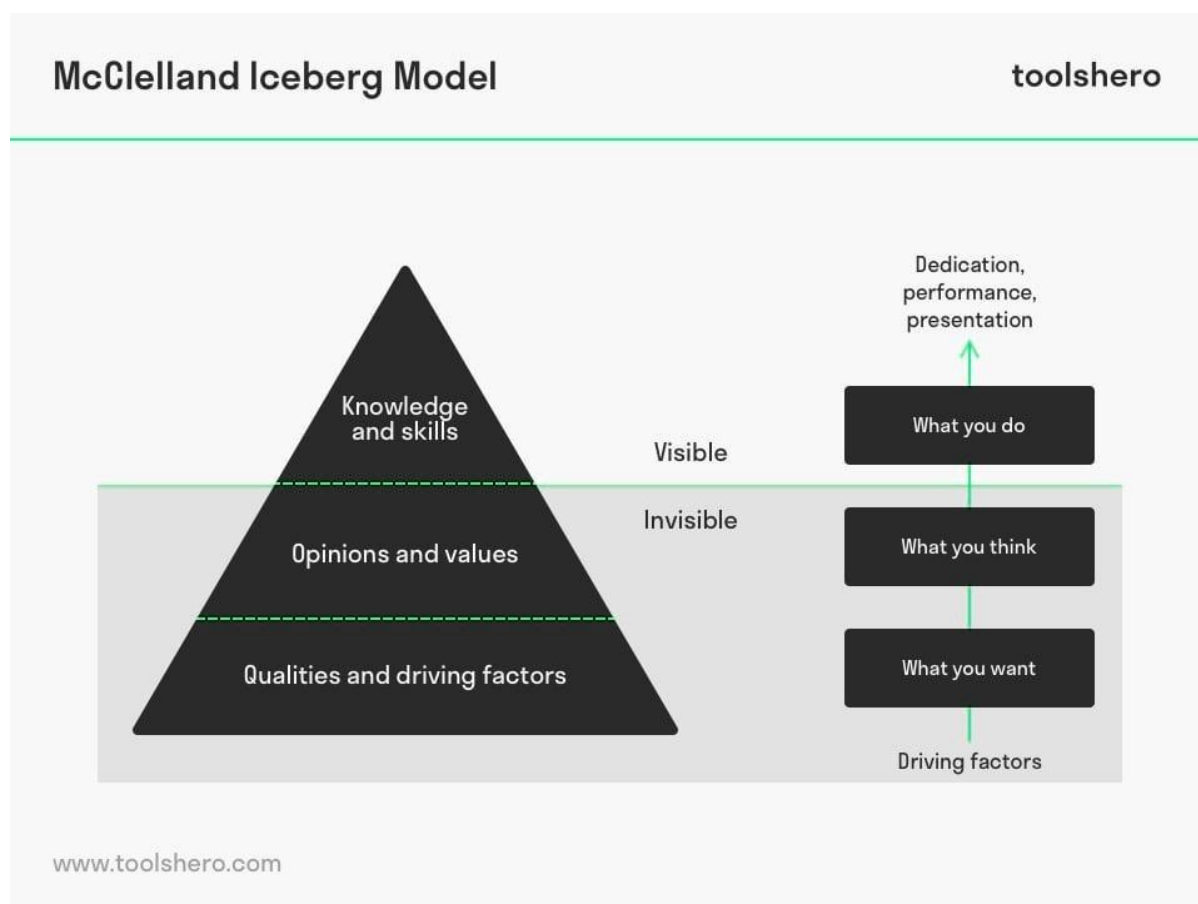
Predchádzajte predsudkom a zaujatosti

Osoby, ktoré sa vyjadrujú ako prvé, by sa mali zamyslieť nad vlastným konaním a vyhýbať sa zaujatosti pri rozhovoroch s mladými ľuďmi. Dôležitou otázkou v tejto súvislosti je, ako môžu odborníci rozlišovať medzi objektívnym (založeným na usmerneniach) a subjektívnym (súvisiacim s kontextom) úsudkom. Nie je to jednoduchá záležitosť, pretože aj odborníci sú súčasťou spoločnosti, v ktorej existujú implicitné predstavy o rôznych skupinách. Socializácia v tomto smere by mohla ovplyvniť vlastné myslenie a určité predsudky, čo by mohlo zahmlieť objektívny úsudok. Je však veľmi dôležité zaujať správny postoj profesionála, ktorý pozýva k zapojeniu sa do rozhovorov, najmä s mladými ľuďmi (ale aj s rodičmi). Vlastné normy prvého kontaktu týkajúce sa radikalizácie by mali byť predmetom pravidelnej diskusie v rámci tímu aj organizácie. Reflexia a uvedomenie si vlastného konania sú nevyhnutné, najmä pokiaľ ide o existujúce stereotypy a predsudky v spoločnosti voči určitým skupinám. Pomáha to predchádzať osobnej zaujatosti a umožňuje odborníkovi rozlišovať medzi objektívnym (usmernenia) a subjektívnym (kontextovým) posudzovaním. Štúdie ukazujú, že existujú štyri základné prvky, ktoré sú základom efektívneho dialógu:

- Poskytnite usmernenie na preskúmanie radikálnych posolstiev.
- Odmietnite agresiu.
- Dialóg by mal byť na úrovni rovný s rovným.
- Vzťahy by mali byť založené na dôvere, aby sa dospievajúci a mladí dospelí cítili pohodlne pri vyjadrovaní svojich pochybností.

Hľadajte problémy v pozadí

Odborníci by sa mali zamerať na rozpoznanie a riešenie základných problémov mladých ľudí a zohľadniť ich v odbornom posúdení pri riešení radikalizácie. Psychologické a iné problémy môžu byť základom radikalizácie mladých ľudí, alebo k nej prispievať. Pýtajte sa na tieto problémy mladého človeka a zohľadnite ich pri odbornom posudzovaní radikalizácie. Riešením základných problémov riešite aj radikalizáciu. Pri podozrení na radikalizáciu použite napríklad model ľadovca od McClellanda (1985), alebo použite iné metodiky opísané v tomto usmernení na identifikáciu základných problémov súvisiacich s radikalizáciou.

Zdroj: Mulder, 2015.

Viditeľné správanie

Provokatívne správanie
Výhražné vyhlásenia
(Podpora) násilia
S odkazom na ideológiu
Členstvo v skupine

Neviditeľné hnacie faktory

Nedostatok pohody
Problematické používanie médií
Skúsenosti s vylúčením
Konflikty doma; nedostatočná výchova
Psychologické a psychiatrické problémy
Ľahké mentálne postihnutie
Traumatické udalosti v osobnom živote a sociálnom prostredí

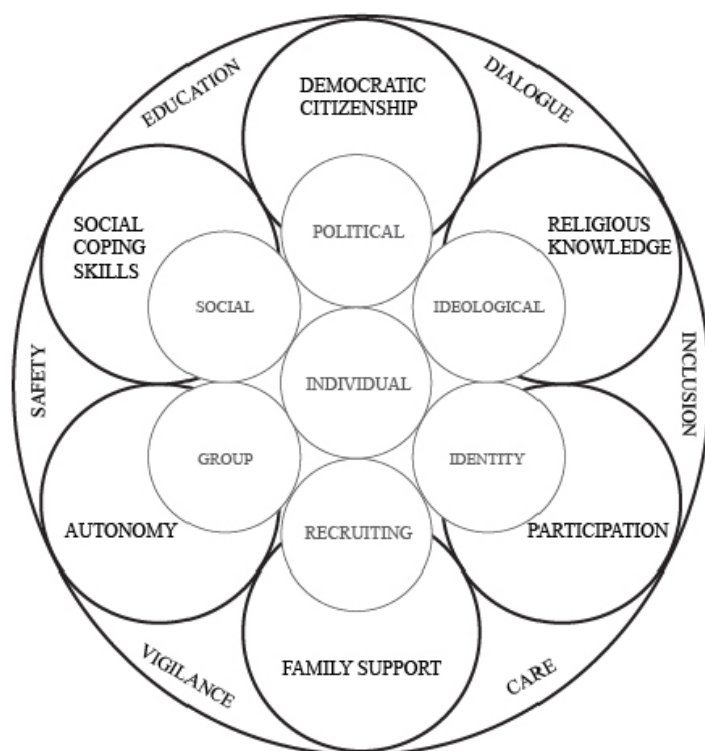
Otázka č. 4: Ako môžete preventívne zasiahnuť pri radikalizácii zameraním sa na ochranné faktory?

Odolnosť

Aby pracovníci prvého kontaktu mohli konať s cieľom predchádzať radikalizácii, mali by sa zamerať na ochranné faktory, napríklad na odolnosť. Podľa prehľadu literatúry o radikalizácii, ktorý v roku 2018 uverejnili Campelo a kol. sa vedecké štúdie o faktoroch súvisiacich s radikalizáciou zameriavajú predovšetkým na rizikové faktory. Ochranným faktorom, ktoré môžu skutočne zabrániť tomu, aby sa niekto zradikalizoval, sa venuje menej pozornosti. Ochranné faktory však môžu mať veľký význam v počiatočných štádiách prevencie, ako aj v štádiách, keď už k nenásilnej radikalizácii dochádza. Z výskumu vyplýva, že posilnenie pozitívnych faktorov je jednoduchšie ako zmiernenie negatívnych okolností. Posilňovanie ochranných faktorov sa nezameriava na nedostatky, ale skôr investuje do schopností jednotlivca a jeho prostredia. Ukazuje sa, že v tomto ohľade zohráva dôležitú úlohu odolnosť, ktorá sa často chápe ako schopnosť jednotlivca "odraziť sa od dna" po traumatickej udalosti. V prehľade z roku 2021 výskumníci Stephens, Sieckelinck a Boutellier dospeli k záveru, že koncept "odolnosti" tvorí dôležitý základ pre spoločný rámec prevencie polarizácie, radikalizácie a extrémizmu a že odolnosť by sa nemala vnímať len na úrovni jednotlivca, ale aj na úrovni sociálnych kategórií, ako je rodina, rovesnícke skupiny, susedstvo, alebo komunita.

O aké typy zásahov teda ide? Zvyšovanie odolnosti sa netýka len jednotlivca, ale vyžaduje si aj pozornosť voči jeho prostrediu. Okrem toho intervencie profitujú z dlhodobej perspektívy, keďže boj proti radikalizácii by nemal závisieť od mimoriadnych udalostí (ako sú teroristické činy). Kontext ilustruje nasledujúci model. Jadro tvorí jednotlivec so svojimi osobnými charakteristikami a vlastnosťami.

Okolie jednotlivca sú rizikové faktory radikalizácie, ktoré súvisia s prostredím jednotlivca. Tieto rizikové faktory sú do veľkej miery založené na Ranstorpovom kaleidoskopickom modeli z roku 2016. Obrázok na prvý pohľad jasne ukazuje, že na vytvorenie ochranných programov je potrebné zapojenie odborníkov z rôznych oblastí.

Zdroj: Ranstorp, 2016.

V oblasti práce s mládežou sa mnohé preventívne aktivity v súčasnosti zameriavajú na posilnenie odolnosti a rezistencie mladých ľudí, ktorí môžu byť náchylní na radikalizáciu. Tento prístup je zvolený aj v politických prioritách vlád. Mnohé ochranné programy zamerané na posilnenie odolnosti sa zameriavajú na prevenciu alebo neutralizáciu negatívnych vplyvov a udalostí, alebo na rozvoj lepších mechanizmov na ich zvládanie.

Intervencie sa môžu zamerať na postavenie jednotlivca do centra pozornosti, a/alebo na ovplyvnenie kontextu/prostredia, v ktorom jednotlivec pôsobí. Vo vyššie opísanom modeli predstavujú vonkajšie kruhy témy, na ktoré sa ochranné programy zameriavajú. Patria medzi nich:

- **Demokratické vzdelávanie:** učenie sa diferencovanejšiemu pohľadu na svet a politiku a podpora aktívneho občianstva.
- **Ideologická odolnosť,** najmä digitálna odolnosť voči falošným správam a konšpiračným teóriám.
- **"Prvá pomoc" v otázkach identity** vrátane náboženskej a ideologickej výchovy. Vedenie mladých ľudí pri hľadaní identity.
- **Podpora rodiny:** podpora pozitívnych rodinných vzťahov.
- **Seba-poznávanie a seberealizácia:** podpora silnejšieho pocitu vlastnej hodnoty a osobného konania.
- **Sociálne zručnosti a normy.**

Tieto témy sú vo veľkej miere v súlade s politickými prioritami vlád na posilnenie odolnosti voči radikalizácii. Uvedené programy sú zamerané na ochranu pred sociálnym odcudzením. Zameriavajú sa nielen na prevenciu škôd, ale aj na zvýšenie rozvojových príležitostí a odolnosti jednotlivcov a rodín. Jedným z kľúčových opakujúcich sa prvkov vo výpovediach bývalých radikálov je vnímaný výrazný rast v radikálnom prostredí. Preto je dôležité poskytnúť mladým ľuďom pozitívnu alternatívu z hľadiska osobného rastu. Usmerňovanie spoločenskej odolnosti si vyžaduje, aby odborníci vytvárali alternatívne priestory, kde sa mladí ľudia môžu rozvíjať.

Výskumníci Cankor a Noor vo svojej správe z roku 2021 operacionalizovali zamýšľané ciele a prístupy používané v rámci šiestich typov ochranných programov:

Program	Cieľ	Prístup
Demokratické vzdelávanie	Vytváranie nezávislých, kritických občanov (odolných voči radikalizácii).	<ul style="list-style-type: none"> - Učiť mladých ľudí diferencovanejšiemu pohľadu na svet a politiku - Podpora oboznamovania sa s rozmanitou spoločnosťou - Podpora aktívneho občianstva
Ideologická odolnosť	Učiť mladých ľudí kriticky a nezávisle myslieť a rozvíjať realistický pohľad na svet (odolný voči ideológiám).	<ul style="list-style-type: none"> - Podpora mediálnej gramotnosti - Povzbudzovanie mladých ľudí, aby kriticky skúmali posolstvá iných a naučili sa rozpoznávať skryté zámery.
"Prvá pomoc" pri problémoch s identitou	Vedenie mladých ľudí pri hľadaní identity	Učenie mladých ľudí, ako si formovať svoju identity, ako ľudia, partneri a pod.
Podpora rodiny	Odolné rodičovstvo	<ul style="list-style-type: none"> - Priame: podpora a vedenie rodín - Nepriame: Posilnenie odolnosti detí voči konfliktom, normám a hodnotám, polarizácii, vylúčeniu a radikálnym vplyvom
Seberealizácia	<ul style="list-style-type: none"> - Objavenie toho, kto ste (talenty, príležitosti a možnosti) - Osobný rast (odolnosť voči skupinovej dynamike, náborárom a extrémistickým) 	<ul style="list-style-type: none"> - Zvyšovanie sebaúcty - Posilnenie vlastnej náboženskej identity - Rozvoj talentov - Získanie väčšieho prehľadu o vlastnostiach, možnostiach a príležitostiach

	náboženským myšlienkam)	
Sociálne zručnosti a normy	Poskytovanie sociálneho rámca mladým ľuďom (socializácia)	<ul style="list-style-type: none"> - Učenie mladých ľudí, ako zostať verní sami sebe bez toho, aby ubližovali iným - Spoznávanie iných perspektív

Rozlišujú sa tri úrovne odolnosti:

- individuálna odolnosť,
- odolnosť komunit,
- odolnosť spoločnosti.

Na každej úrovni je opísaných niekoľko existujúcich programov (intervencií), ktoré zvyšujú odolnosť. Okrem toho sa diskutuje o význame partnerstiev a o tom, čo môžu zahŕňať.

Individuálna odolnosť

Individuálna odolnosť sa vzťahuje na proces, schopnosť, alebo výsledok úspešnej adaptácie napriek výzvam, alebo ohrozujúcim okolnostiam, ktorým človek čelí. V literatúre sa uvádzajú rôzne iniciatívy a návrhy na spoluprácu, ktoré sa zameriavajú na posilnenie sebadôvery, empatie, zodpovednosti, viacerých perspektív, viacerých hodnôt, morálnej angažovanosti a/alebo (digitálnej) gramotnosti jednotlivcov.

Odolnosť v rámci komunit

Odolnosť v rámci komunit možno opísať ako *"proces, v ktorom rôzni členovia komunity spoločne rozvíjajú adaptačné schopnosti, aby sa v negatívnych podmienkach vydali pozitívnu cestou"* (citované podľa Norris a kol., 2008, s. 131). Kľúčovým pojmom v literatúre o odolnosti komunity je "kolektívna účinnosť" – sociálna súdržnosť spojená s ochotou konať v mene širšej komunity.

Spoločenská odolnosť

Pri rozvoji a posilňovaní odolnosti spoločnosti sú dôležité sociálne väzby, sociálne premostenia a sociálne prepojenia. Ide o spoluprácu medzi rôznymi komunitami, ako je práca s mládežou a vzdelávanie (sociálne premostenie). Zahŕňa aj prepojenia s dôležitými zainteresovanými stranami, ako sú miestne, regionálne a národné vládne inštitúcie (sociálne prepojenie). Výskumníci Mutsaers a Demir vo svojej publikácii z roku 2020 opisujú dva modely: model *"Netwerk Sociale Onrust en Maatschappelijke Spanningen"* (Network Social Unrest and Societal Tensions) a model Aarhus. Tieto modely sa rozsiaholo zaoberajú kritériami sociálnej väzby, sociálneho premostenia a sociálneho prepojenia. Modely kladú

značný dôraz na vytváranie a udržiavanie väzieb v rámci inštitúcií a agentúr (oddelené od seba), medzi inštitúciami a agentúrami a medzi týmito inštitúciami, agentúrami a spoločnosťou ako celkom, vrátane vlád, etnických skupín, náboženských spoločenstiev a politických aktivistov.

Účinné prvky ochranných programov

Účinné prvky možno opísať ako "kľúčové alebo najúspešnejšie zložky intervencie, ktoré zabezpečujú, že intervencia má požadovaný účinok", a tým ju robia účinnou. Fungujúce prvky sú základné prvky, prostredníctvom ktorých intervencia "funguje" a prináša zamýšľané účinky pre konkrétne cieľové skupiny v konkrétnom kontexte (napr. v škole alebo v komunitnom centre). Keďže pracovné prvky sú základnými časťami intervencie na dosiahnutie cieľov, mali by sa pri úpravách zachovať. Sú špecifické pre určité (čiastkové) ciele a (čiastkové) cieľové skupiny intervencie.

Podľa správy Cankora a Noora z roku 2021 možno identifikovať tri hlavné kategórie podstatných pracovných prvkov:

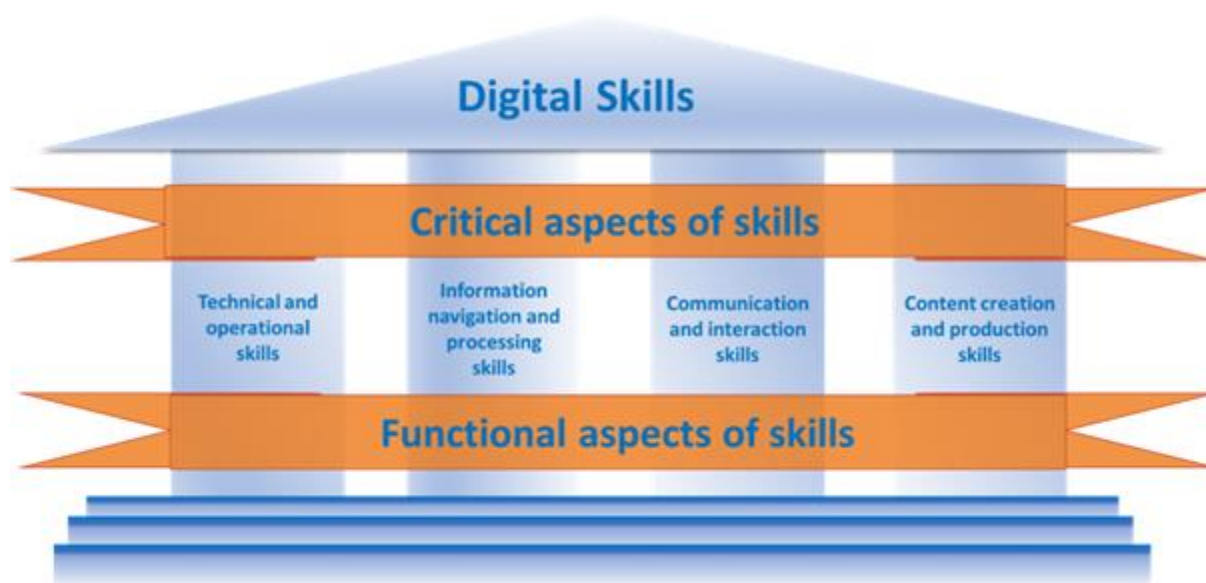
1. Intervencie zamerané na profesionálov: získajú vedomosti a pochopenie rôznych tém, ako sú stereotypy, diskriminácia, vylúčenie, radikalizácia a polarizácia, ako aj dôsledky a riziká s nimi spojené. Získajú tiež prehľad o fáze dospievania a osvoja si pedagogické znalosti. Proces získavania vedomostí a porozumenia zahŕňa aj uvedomenie si vlastného konania, ako je uvedomenie si vlastnej filozofie výchovy, rodičovského správania a ich vplyvu na vývoj dieťaťa.
2. Intervencie zamerané buď na profesionálov, alebo na mladých ľudí: profesionáli a mladí ľudia sa učia zručnostiam, ako sú sociálne zručnosti, rodičovské zručnosti, komunikačné zručnosti, ako aj efektívne riešenie problémov, orientácia v situáciách, ktoré zahŕňajú diskrimináciu, využívanie podpory zo strany ich (neformálnej) siete a vyjadrovanie kritiky voči spoločnosti. Ako zručnosť je zahrnutý aj rozvoj zručností kritického myslenia. Získavaniu, zdokonaľovaniu a/alebo precvičovaniu zručností sa venujú všetky opísané intervencie.
3. Intervencie zamerané na mladých ľudí: Práca na seba-vnímaní zahŕňa aspekty ako sebadôvera, sebestačnosť, sebareflexia, seba regulácia, vyhliadky do budúcnosti, sebadisciplína, sebauvedomenie a spojenie s vlastnými emóciami a pocitmi.

V rámci podstatných pracovných prvkov možno ďalej rozlišovať medzi aktívami (zručnosťami) a zdrojmi (sociálne siete/prostredie). Všetky opísané intervencie pôsobia na aktíva. Medzi dôležité aktíva patrí pozitívna identita, sebadôvera, seba regulácia a sociálne zručnosti. V niektorých intervenciách sa pozornosť venuje aj zdrojom. Využívanie zdrojov z prostredia znamená napríklad prelomenie tabu pri hľadaní pomoci, umožnenie rodičom vybudovať (neformálne) siete okolo rodičovstva a prístup k príslušným inštitúciám a pomoc mladým ľuďom pochopiť význam existencie siete. Okrem obsahových pracovných prvkov sú prítomné aj metodické pracovné prvky. Šesť najčastejších metodických pracovných prvkov v intervenciách je nasledovných:

1. Prenos informácií: Rôzne metódy uľahčujú úspešný prenos vedomostí vrátane používania filmov (vizuálne materiály môžu byť silným nástrojom učenia), diskusií a dialógov, v ktorých si účastníci vymieňajú vedomosti a skúsenosti a učia sa jeden od druhého. K efektívnejšiemu prenosu vedomostí a komunikácii môže prispieť aj spoločné zázemie a jazyk školiteľa a účastníkov.
2. Úloha školiteľa: Úloha školiteľa, trénera, facilitátora, alebo vedúceho diskusie, je pre úspech intervencie z rôznych hľadísk zásadná. Školiteľ zabezpečuje bezpečné prostredie na učenie a atmosféru dôvery v rámci procesu školenia, alebo poradenstva. Školitelia môžu slúžiť ako vzory pre mladých ľudí a majú vplyvnú úlohu. Pri väčšine intervencií je dôležité, aby bol školiteľ kultúrne citlivý. Pri niektorých intervenciách má školiteľ podobný pôvod a/alebo jazyk ako účastníci. Z výskumu vyplýva, že spoločná identita medzi školiteľom a príjemcom môže pomôcť, aby si príjemcovia informácie lepšie zapamätali a pochopili ich, a príjemcovia majú k školiteľovi pozitívnejší vzťah (Eldredge a kol., 2016).
3. Cvičenie a získavanie zručností: Návnik zručností môže mať rôzne formy, napríklad hranie rolí s aktérom školenia alebo spoluúčastníkom, návnik konkrétneho správania počas školenia, pri ktorom môže školiteľ poskytnúť korekcie alebo pomoc, plánovanie správania, opakovanie na zlepšenie uchovávaní informácií a zadávanie domácich úloh.
4. Skupinový prístup: Prostredníctvom skupinových rozhovorov, dialógov, debát a diskusií si účastníci môžu vymieňať poznatky a učiť sa jeden od druhého. Prispieva to aj k tomu, aby si uvedomili, že nie sú sami, kto sa borí s určitými problémami, a tak môžu účastníci zažiť vzájomnú podporu.
5. Zamerajte sa na skúsenosti a znalosti účastníka: Interaktívne metódy, ktoré umožňujú účastníkom podeliť sa o vlastné nápady a skúsenosti, sa používajú na uprednostnenie skúseností a znalostí účastníka. Tento prístup pomáha školiteľovi lepšie sa vžiť do životných skúseností účastníkov.

2.3 Identifikátor digitálnych zručností

Donedávna mali tvorcovia politík, odborníci z praxe a výskumníci k dispozícii len veľmi málo nástrojov na hodnotenie širokého spektra digitálnych zručností mladých ľudí. Výskumníci pracujúci na projekte Youth skills (digitálne zručnosti mladých ľudí) túto medzeru vyplnili vytvorením jedinečného, medzinárodne overeného nástroja prieskumu s 31 položkami - ukazovateľa digitálnych zručností mladých ľudí (yDSI). Nástroj yDSI meria kombináciu položiek zručností a vedomostí v štyroch rôznych oblastiach - technické a prevádzkové zručnosti (TO); navigácia a spracovanie informácií (INP); komunikácia a interakcia (CI); a zručnosti v oblasti tvorby a produkcie obsahu (CCP)) - zahŕňajúcich funkčné a kritické aspekty digitálnych zručností (pozri obrázok 1).

Obrázok 1: Štyri oblasti digitálnych zručností yDSI zahŕňajúce funkčné a kritické aspekty

Vo všetkých štyroch dimenziách by sa malo rozlišovať medzi schopnosťou používať funkcionality informačných a komunikačných technológií (IKT) (funkčné aspekty) a pochopením, prečo sú IKT navrhnuté a obsah je vytvorený určitým spôsobom, a schopnosťou využiť tieto znalosti pri riadení interakcií v digitálnom priestore a s ním (kritické aspekty).

2.4 Ako identifikovať nepravdivé informácie

V ére hojnosti informácií môže byť ťažké rozpoznať falošné informácie a uniknúť mediálnym bublinám. Môžete však použiť rôzne zdroje a metódy, aby ste sa naučili rozpoznávať falošné informácie a zvýšili ich vystavenie alternatívnym názorom. V tejto kapitole predstavíme niekoľko zdrojov, ktoré môžu byť nápomocné. Nezabudnite však, že žiadna metóda nedokáže vymazať všetky dezinformácie ani sa dostať cez všetky mediálne bubliny. Kroky smerom k ucelenejšiemu a vzdelanejšiemu pohľadu na svet môžete podniknúť len integráciou rôznych zdrojov, aktívnym potvrdzovaním informácií a aktívnym vyhľadávaním iných názorov.

Nástroje na kontrolu faktov

Webové stránky na kontrolu faktov

Webové stránky, ktoré objektívne hodnotia pravdivosť tvrdení, výrokov a správ, ako napríklad [Snopes](#), [AFP Fakty](#), [FactCheck.org](#) a [PolitiFact](#), zohrávajú v boji proti dezinformáciám zásadnú úlohu. Tieto iniciatívy môžu byť nezávislé, alebo môžu byť začlenené do činnosti médií a spravodajských spoločností. Napríklad slovenská webová stránka [fakty.afp.com](#) poskytuje nezávislé overovanie faktov o rôznych správach týkajúcich sa aktuálnych udalostí, politiky a zdravia. Flámska verejnoprávna televízia VRT má od niekoľkých rokov vo svojom spravodajstve oddelenie špeciálne zamerané na [overovanie faktov](#). Vo všetkých prípadoch môžu používatelia posúdiť pravdivosť obsahu, s ktorým sa stretnú, vďaka prísnemu procesu analýzy a overovania informácií z rôznych zdrojov, ktorý platformy používajú. Na Slovensku pôsobí aj stránka [demagog.sk](#), ktorá overuje výroky aj z politických diskusií.

Webové stránky, ktoré sa venujú hodnoteniu pravdivosti správ, to robia metodickým spôsobom. Pri overovaní alebo vyvracaní obsahu sa opierajú o údaje, analýzy, názory odborníkov a oficiálnu dokumentáciu. Transparentnosť a zodpovednosť v procese overovania faktov zabezpečuje dodržiavanie prísnych redakčných pravidiel a zásad novinárskej etiky zo strany overovateľov faktov. Spravodajským článkom alebo tvrdeniam často pridelujú známky alebo nálepky, aby preukázali ich dôveryhodnosť. *Pravdivé*, *nepravdivé*, *zavádzajúce*, *čiastočne pravdivé* a *väčšinou nepravdivé* sú všetky možné označenia týchto tvrdení. Článkom a webovým stránkam sa pridelujú štítky alebo odznaky, ktoré označujú ich všeobecnú spoľahlivosť alebo mieru, do akej boli podrobené overeniu faktov.

Vyvracanie chybných informácií a vykonávanie potrebných opráv je kľúčovou službou, ktorú poskytujú webové stránky na overovanie faktov. Skúmajú údaje a poskytujú podrobné vysvetlenia s cieľom vyvrátiť nepravdivé vyhlásenia politikov, verejných činiteľov a médií. Databázy overených tvrdení, v ktorých sa dá vyhľadávať, sú k dispozícii na rôznych

webových stránkach. Ľudia môžu pomocou tohto nástroja rýchlo získať spoľahlivé informácie a overiť si platnosť široko šírených tvrdení.

Organizácie, ktoré overujú informácie, často spolupracujú a spájajú sa do globálnych sietí na overovanie faktov. Toto partnerstvo podporuje medzinárodné štandardy overovania faktov tým, že podporuje výmenu informácií a odborných znalostí. Komunita overovateľov faktov získava prostriedky na vzájomnú kontrolu.

Rozšírenia prehliadača

NewsGuard a Media Bias/Fact sú dva príklady doplnkov prehliadača, ktoré analyzujú a hodnotia spravodajské webové stránky s cieľom pomôcť čitateľom určiť, ktorým z nich môžu dôverovať. Cieľom týchto doplnkov je zvýšiť znalosti ľudí o médiách, aby mohli kriticky čítať správy a webové stránky. Tieto doplnky hodnotia a analyzujú spravodajské zdroje okamžite pre svojich zákazníkov. Tento doplnok zobrazuje dôveryhodnosť webovej stránky alebo článku, politickú zaujatosť a históriu overovania faktov priamo v prehliadači. Poskytuje rýchle posúdenie dôveryhodnosti informácií a ich možnej zaujatosti.

Doplnok Media Bias/Fact-Checking okrem iných kritérií hodnotí spoľahlivosť, objektívnosť, transparentnosť a redakčnú zaujatosť spravodajského zdroja. Odborné tímy často vykonávajú hodnotenie tak, že skúmajú dôveryhodnosť a pravdivosť tvrdení zdroja. Podporuje otvorenosť tým, že informuje ľudí o vlastníctve, financovaní a politickom vplyve na rôzne spravodajské zdroje. Používatelia dokážu lepšie posúdiť spoľahlivosť spravodajstva, ak sú informovaní o prípadných zaujatostiach alebo konfliktoch záujmov.

Doplnky Media bias a Fact-Checking klasifikujú spravodajské kanály podľa ich vnímaného politického spektra. Môžu sa označiť za "ľavicové", "pravivé", "stredové" alebo použiť diferencovanejší prístup s posuvnou stupnicou. Používatelia sú vďaka týmto označeniam schopní lepšie rozpoznať svoje vlastné ideologické sklony. Niektoré doplnky zohľadňujú aj údaje zo zdrojov tretích strán, ktoré overujú tvrdenia. Upozomňujú na to, či bol zdroj správ už predtým overený, alebo nie, zaznamenávajú, ktoré tvrdenia boli vyvrátené alebo potvrdené, a uvádzajú prepojenia na príslušné organizácie na overovanie faktov.

Spätné vyhľadávanie obrázkov

Reverzné vyhľadávanie obrázkov, napríklad aj v službe Google, je cenná technika, ktorá umožňuje používateľom nájsť podobné alebo súvisiace obrázky na základe existujúceho obrázka. Jej užitočnosť spočíva v overení dôveryhodnosti, pôvodu alebo potenciálneho zneužitia obrázka. Tento proces zahŕňa porovnanie charakteristických znakov, vzorov a metadát obrázka s rozsiahlou databázou obrázkov. Reverzné vyhľadávače obrázkov fungujú

tak, že porovnávajú vizuálne charakteristiky nahraného obrázka s tými, ktoré sú už uložené v systéme.

Významné vyhľadávače, ako napríklad Google a Bing, ponúkajú možnosti reverzného vyhľadávania obrázkov, ktoré slúžia ako neoceniteľný nástroj na rozlíšenie pôvodného obrázka od obrázka, ktorý bol digitálne upravený. Prostredníctvom tejto funkcie získajú používatelia prehľad o frekvencii používania obrázka v rôznych kontextoch, čím sa odhalí jeho pôvod a potenciálne úpravy. Táto schopnosť zohráva kľúčovú úlohu pri odhaľovaní šírenia falošných informácií alebo podvodných obrázkov, čo v konečnom dôsledku pomáha pri zachovaní autenticity a presnosti vizuálneho obsahu online.

Reverzné vyhľadávanie obrázkov môže tiež pomôcť nájsť originál alebo kópie s vyšším rozlíšením obrázka s nízkym rozlíšením alebo komprimovaného obrázka, čo môže byť užitočné pre viaceré aplikácie vrátane grafického dizajnu a výskumu, ako aj pri monitorovaní porušovania autorských práv a neoprávneného používania obrázkov.

Nemali by sa prehliadať obmedzenia reverzného vyhľadávania obrázkov. Rozmery, kvalita, orezanie a manipulácia s obrázkami majú vplyv na konečný produkt. Môže byť ťažké získať presnú zhodu alebo vykonať reverzné vyhľadávanie obrázkov v prípade fotografií, ktoré sú zriedkavé, neobvyklé alebo majú nízku internetovú návštevnosť.

Nástroje na overovanie sociálnych médií

Overovacie nástroje pre sociálne médiá sú vytvorené s cieľom pomôcť používateľom pri prezeraní obrovského množstva obsahu dostupného na týchto stránkach a pri určovaní spoľahlivosti nájdených informácií. Tieto zdroje ponúkajú používateľom základné informácie a nástroje na overovanie faktov, ktoré podporujú prevenciu šírenia nepravdivých informácií.

Napríklad Facebook a Twitter spustili iniciatívy na overovanie faktov v spolupráci s neziskovými organizáciami. V rámci týchto iniciatív sa na materiály, ktoré môžu byť kontroverzné alebo zavádzajúce, pripievňujú značky overovania faktov. Používatelia, ktorí sa stretnú s označeným obsahom, môžu potom túto značku použiť ako vstupnú bránu k ďalšiemu čítaniu alebo overovaniu faktov.

Pravdivosť materiálov nahraných na sociálnych sieťach často kontrolujú nezávislé organizácie na kontrolu faktov, s ktorými platformy uzavreli partnerstvá. Spoluprácou môžu overovatelia faktov pomôcť zabezpečiť, aby spotrebitelia mali prístup k presným informáciám a dobre preskúmaným článkom o určitej problematike. Používatelia môžu nahlasovať sporný obsah, ktorý potom preverujú moderátori. Používatelia môžu moderátorov platformami upozorniť na pochybné informácie, aby mohli byť okrem iných možných opatrení fakty overené a označené.

Niektoré overovacie systémy využívajú na preskúmanie materiálu vytvoreného používateľom techniky umelej inteligencie a strojového učenia. Tieto programy analyzujú

metadáta, účasť používateľov a okolitý kontext s cieľom určiť potenciál dezinformácií alebo manipulácie. Legitímnosť a postavenie zdrojov zverejnených na sociálnych médiách možno overiť pomocou možností, ktoré poskytujú overovacie nástroje. Môžu prechádzať ponúkané adresy URL, vyhľadávať signály dôveryhodnosti a porovnávať výsledky s výsledkami spoľahlivých skupín a databáz na overovanie faktov.

Ako byť mediálne inteligentný?

Byť "mediálne inteligentný" znamená mať vedomosti, skúsenosti a schopnosti kritického myslenia, ktoré vám umožnia úspešne sa orientovať v zložitom teréne dnešných médií, robiť kvalifikované rozhodnutia a čestne sa zapojiť do digitálnej éry. Mediálna gramotnosť je schopnosť kriticky hodnotiť informačné zdroje a rozhodovať sa na základe informácií o tom, čomu veriť a nakoľko dôverovať.

Vzdelávanie o médiách sa začína zvládnutím základov mediálnej gramotnosti. Zahŕňa schopnosť konzumovať, spracovávať a produkovať médiá. Osoby, ktoré sú mediálne gramotné, sú schopné posúdiť pravdivosť a prípadnú neobjektívnosť prijímaných informácií, pretože poznajú metódy používané pri tvorbe médií, rôzne typy médií a informácie, ktoré prezentujú. Aby bol človek mediálne vzdelaný, musí byť schopný kriticky hodnotiť obsah. Na to je potrebné byť skeptický k ponúkaným údajom, otvorený novým myšlienkam a ochotný vyhľadávať informácie z rôznych dôveryhodných zdrojov. Kriticky mysliaci ľudia sú skeptickí voči neovereným tvrdeniam a málokedy berú všetko za bernú mincu.

Kompetentní ľudia v médiách dokážu posúdiť dôveryhodnosť svojich zdrojov. Skúmajú dôveryhodnosť, autoritu a otvorenosť zdroja a potom porovnávajú údaje s inými dôveryhodnými zdrojmi. Človek môže urobiť lepšie informované rozhodnutie po zvážení novej zaujatosti alebo zámerov zdroja. S cieľom potvrdiť tvrdenia, vyvrátiť dezinformácie a získať hlbší prehľad o komplikovaných témach sa zúčastňujú na overovaní faktov, aby si overili pravosť materiálov.

Ďalšou súčasťou mediálnej gramotnosti je rozpoznanie možných predsudkov rôznych poskytovateľov médií. Tí, ktorí sú vzdelaní v oblasti médií, si uvedomujú možnosť zaujatosti médií a snažia sa získať vyvážený pohľad na konkrétnu problematiku z rôznych zdrojov. Uvedomujú si, že zaujatosť sa môže prejaviť výberom príbehov, ich rámcovaním, používaným jazykom a absenciou určitých názorov.

Byť mediálne gramotný znamená vedieť, ako rozpoznať bežné formy mediálnej manipulácie a vyhnúť sa im. Rozpoznávanie falošných obrazov, emocionálnych apelov, propagandy a clickbait titulkov je súčasťou tohto procesu. Ľudia, ktorí sú mediálne gramotní, si vždy dávajú pozor na snahy o manipuláciu a pýtajú sa na motiváciu materiálov, ktoré dostávajú.

Tipy na zlepšenie schopnosti rozpoznať nepravdivé informácie

Aby mladí ľudia zistili, či je informácia spoľahlivá, alebo či ide o dezinformáciu, môžu sa zapojiť do dvoch hlavných činností: overovania zdrojov a overovania faktov. Overovanie zdrojov sa týka skúmania zdroja informácie, napríklad webovej stránky alebo účtu na sociálnych médiách, ktorý ju zdieľal, ale aj zdroja, ktorý mohol ako prvý vytvoriť danú informáciu.

Podľa [Stanford History Education Group](#) je jednou z najúspešnejších stratégií, ako si overiť, či je zdroj online informácií spoľahlivý, laterálne čítanie. Laterálne čítanie sa týka opustenia webovej stránky, na ktorej bola informácia nájdená ako prvá, s cieľom **overiť**, či iné stránky informujú o tej istej udalosti rovnakým spôsobom. Ak sa o rovnakú informáciu podelia aj iné spoľahlivé zdroje, možno usúdiť, že aj pôvodný zdroj informácie je spoľahlivý. Okrem toho sa na zistenie, či je zdroj spoľahlivý, môžu položiť nasledujúce otázky:

- Kto je vlastníkom, inštitúciou, ktorá prevádzkuje webovú stránku/profil na sociálnych médiách?
- Kto je autorom textu alebo príspevku na sociálnej sieti?
- Aké sú ich motivácie? (finančné, politické, sociálne, psychologické)
- Aké publikum chcú osloviť?
- Používajú automatizované technológie (napr. roboty)?
- Majú v úmysle zavádzať?
- Majú v úmysle ublížiť?

Popri overovaní zdrojov je overovanie faktov stratégiou, ktorú možno použiť na zistenie, či je informácia dôveryhodná. Laterálne čítanie je užitočné pri posudzovaní spoľahlivosti zdroja, ale osvedčilo sa aj pri určovaní, či je samotná informácia správna. Overením toho, čo o tej istej udalosti píše iné dôveryhodné zdroje, možno zistiť, do akej miery a v čom je pôvodná informácia v súlade s týmito inými správami. Popri laterálnom čítaní môžu používatelia pri posudzovaní dôveryhodnosti informácie zvážiť nasledujúce prvky:

- Kontext okolo informácie/správy;
  - Pozrite sa na rozloženie a dizajn stránky
  - Skontrolujte, kam vedú odkazy
  - Overte si, kto sú osoby, s ktorými sa vedie rozhovor/cituje
  - Skontrolujte dátumy udalostí a dátumy zverejnenia informácií.
  - Skontrolujte miesto, kde boli informácie zverejnené (napr. geografické označovanie príspevkov na sociálnych sieťach). Zodpovedajú tieto miesta udalosti, o ktorej sa informovalo?
- Jazyk;
  - Aký druh jazyka je použitý v nadpise? Aký tón? (napr. clickbait, senzačný vs. informatívny).
  - Je pravopis a gramatika správna?
  - Je správa neutrálna a informatívna, alebo vyjadruje názor, je presvedčivá?
- Obrázky: skontrolujte pravosť vizuálneho materiálu;
  - Spätné vyhľadávanie obrázkov (ako už bolo vysvetlené)
  - Kontrola pozadia obrázka (údaje EXIF)
  - Vyzerá materiál spoľahlivo? Vyzerá, že bol zmanipulovaný?

- Komu sa pripisuje kredit? (napr. autorské práva k obrázkom)
- Mohlo by ísť o deepfake/obrázok vytvorený umelou inteligenciou? (viac o deepfakes a spôsoboch ich odhaľovania sa dozviete v *kapitole 3: technológia a nástroje*)
- Sú čísla/štatistiky/grafy zobrazené správne, alebo sa s nimi manipuluje?

V súčasnom informačnom prostredí sa používatelia nevyhnutne stretávajú s nepravdivými informáciami. Pri zistení misinformácie a dezinformácie je mimoriadne dôležité podniknúť správne kroky, aby sa zabránilo ďalšiemu šíreniu nepravdivých informácií. Po prvé, v prípade nepravdivých informácií na sociálnych sieťach by používatelia mali správu nahlásiť pomocou rôznych funkcií, ktoré ponúkajú platformy, ako sú Facebook a Twitter. Okrem toho je dôležité vyhnúť sa zdieľaniu informácií s ostatnými, aj keď je to s cieľom zdieľať príklad dezinformácie alebo misinformácie. Nakoniec je užitočné upozorniť ostatných na skutočnosť, že daná informácia je nepravdivá.

Základné kompetencie mediálnej gramotnosti

Írsky vysielací úrad v roku 2019 spustil írsku národnú kampaň mediálnej gramotnosti, v rámci ktorej vypracoval rámec troch základných kompetencií v oblasti mediálnej gramotnosti a ukazovatele ich zručností pre jednotlivcov:

- **Základná kompetencia 1:** Porozumieť a kriticky zhodnotiť vysielanie, digitálny a iný mediálny obsah a služby s cieľom robiť informované rozhodnutia a čo najlepšie riadiť používanie médií.
  - Rozpoznať rôzne typy obsahu, ako je reklama, redakčný článok, fakty a názory.
  - Pochopenie redakčných procesov pri tvorbe rôznych typov obsahu.
  - Dekonstruovať mediálne správy a rozpoznať ovplyvňujúce faktory, ako sú stereotypy, zaujatosť, nespravodlivé zobrazovanie, nevhodný obsah alebo kontext, nedostatok dôkazov atď.
  - Analyzovať a posúdiť motiváciu tvorcu obsahu a kontext, v ktorom je obsah prezentovaný.
  - Hodnotiť obsah a služby z hľadiska pravdivosti, spoľahlivosti a pomeru ceny a kvality.
  - Pochopiť regulačné prostredie, ktoré sa vzťahuje na mediálny obsah a služby.
- **Základná kompetencia 2:** Prístup k obsahu a službám vysielania a digitálnych médií a ich používanie bezpečným a zabezpečeným spôsobom s cieľom maximalizovať príležitosti a minimalizovať riziká.

- Efektívne vyhľadávať, nachádzať, navigovať a používať mediálny obsah a služby.
  - Pri používaní mediálneho obsahu a služieb sa informovane rozhodujete o hodnote a ochrane osobných údajov.
  - Používať mediálny obsah a služby bezpečným spôsobom vrátane informovaného využívania technických bezpečnostných prvkov, obmedzovania prístupu a vyhýbania sa nevhodnému a potenciálne škodlivému obsahu.
  - Rozpoznať, ako môže infraštruktúra internetu ovplyvniť výber médií, vzorce správania a rozmanitosť obsahu/pohľadov.
  - Uvedomenie si právnych a morálnych dôsledkov používania mediálneho obsahu, služieb a technológií.
  - Transakcie online vykonávajte bezpečným spôsobom.
  - Rozpoznať a pochopiť potenciálny prínos a možné riziká spojené s novými technológiami.
- **Základná kompetencia 3:** Vytvárať a podieľať sa prostredníctvom médií zodpovedným, etickým a účinným spôsobom na tvorivých, kultúrnych a demokratických aspektoch spoločnosti.
    - Zostavovať správy pomocou textu, obrázkov, zvuku a kódu.
    - Vytvárajte mediálny obsah a produkty vytváraním textu, obrázkov, zvuku, videa a kódu.
    - Vytvárajte obsah na verejné použitie (napr. pomocou licencií Creative Commons).
    - Publikujte, nahrávajte a zdieľajte obsah online.
    - Zostavujte a spravujte obsah.
    - Rozlišovať a vyberať najefektívnejšie služby/platformy pre verejnú a súkromnú komunikáciu.
    - Pochopiť a manažovať to, ako sa vytvárajú a fungujú siete.
    - Poznať a rešpektovať digitálne práva a povinnosti.
    - Zapojte sa do možností online vzdelávania.
    - Vyjadrovať osobné názory a reagovať na názory iných.
    - Nájsť a vytvoriť príležitosti na účasť na občianskych a kultúrnych aspektoch spoločnosti.
    - Rozpoznať, zvládnuť a vhodne napadnúť nevhodné správanie (urážlivé správanie/obsah; nevhodný alebo potenciálne škodlivý obsah; negatívne stereotypy; nespravodlivé zobrazovanie; zaujatosť; nedostatok plurality; diskriminačný obsah; propaganda; nenávisťné prejavy) vo všetkých médiách.

Vzdelávacie nástroje

Existujú aj rôzne vzdelávacie nástroje, ktoré boli vyvinuté s cieľom inšpirovať a podporiť učiteľov pri rozvíjaní kritickej mediálnej a informačnej gramotnosti ich žiakov. Vo Flámsku je

[Edubox o falošných správach](#) nástrojom, ktorý vyvinula flámska agentúra pre mediálnu gramotnosť, flámsky verejnoprávny vysielateľ, univerzitná vysoká škola Artevelde a Imec. Krok za krokom a pod vedením videí od skutočných novinárov, ktorí poskytujú dodatočné vysvetlenia, sa mladí ľudia naučia, ako identifikovať falošné informácie. V USA vyvinula skupina Stanford History Education Group svoj úspešný [učebný program "Občianske online uvažovanie"](#). Tento učebný plán poskytuje bezplatné lekcie a hodnotenia, ktoré pomáhajú pedagógom učiť študentov vyhodnocovať online informácie. Lekcie uvedené v učebnom pláne "Občianske online uvažovanie" sa vo všeobecnosti zaoberajú zodpovedaním jednej z troch otázok: (1) Kto stojí za informáciou? (2) Aké sú dôkazy? (3) Čo hovoria iné zdroje?

Dôležité je, že vyučovanie mediálnej a informačnej gramotnosti presahuje rámec triedy a zahŕňa aj online vzdelávacie hry. V posledných rokoch bolo vyvinutých niekoľko hier, v ktorých sa hráči učia stratégie, ktoré používajú tvorcovia nepravdivých informácií, aby ich ľahšie identifikovali, keď sa stretnú s informáciami na internete. Príkladmi takýchto hier sú napr.:

- Hra na zlé správy (<https://www.getbadnews.com/books/english/>)
- Námestie harmónie (<https://harmonysquare.game/en>)
- Cat Park (<https://catpark.game/>)
- Prejsť na virálnu komunikáciu! (<https://www.goviralgame.com/books/go-viral/>)
- Pod tlakom (<https://www.getunderpressure.com/>)

2.5 Aktéri zmeny

V dynamickom prostredí súčasných médií, v ktorom všadeprítomný vplyv dezinformácií predstavuje významnú výzvu, je nevyhnutné uznať kľúčovú úlohu, ktorú zohrávajú tzv. „agenti zmeny“ sú katalyzátormi transformácie: tvorcovia kapacít. Môžu to byť rodiny (prostredníctvom rodičovského dohľadu), pedagógovia, novinári a tvorcovia politiky/regulátori. Títo aktéri zmeny môžu spolupracovať na nových spôsoboch správy médií, ktoré by nemali byť len formálne zhora (inštitúcie), ale aj neformálne zdola (siete). Rozvoj programov overovania faktov a spravodajskej gramotnosti ukazuje nové priestory, ktoré môžu podporiť novú spoluprácu. Občania a novinári by mali spolupracovať v boji proti informačným hrozbám tým, že budú viesť úsilie o overovanie faktov.

Vplyvné osoby môžu mať veľký vplyv na občanov a mali by byť informované o možnom ovplyvňovaní zo strany spoločností alebo vlád. Najmä ak sú ich cieľovou skupinou mladí ľudia, odporúča sa odborné školenie alebo kódex, podľa ktorého by mali konať.

Novinári si tiež začali viac uvedomovať potrebu väčšej otvorenosti, pokiaľ ide o redakciu, ich hlavnú činnosť, proces výroby správ vrátane spôsobu overovania zdrojov a tvrdení. V súčasnosti publikum očakáva skôr zdieľanie komunikácie než výlučne zdieľanie informácií.

Intervenčné programy mediálnej gramotnosti, ktoré podnecujú kritické myslenie, lepšie pochopenie logiky médií, úlohy údajov a algoritmov, sú kľúčovými nástrojmi na odstránenie informačných hrozieb.

Existujú aj systémové spôsoby boja proti dezinformáciám, ktoré môžu viesť k polarizácii a ďalšiemu rozvratu v už aj tak konfliktných spoločnostiach: vytvorenie regulačného rámca alebo iniciatívy spoločnej regulácie spolu s mediálnymi aktérmi, alebo profesionalizácia komisií pre sťažnosti týkajúce sa fungovania médií, novinárskych rád atď.

V Európe nadobudne v roku 2024 účinnosť zákon o digitálnych službách a európsky zákon o slobode médií. Návrh zákona o digitálnych službách ponúka dodatočnú ochranu pred neoprávneným odstraňovaním mediálneho obsahu vytvoreného podľa profesionálnych noriem veľmi veľkými online platformami (nad 45 miliónov používateľov v EÚ). Európsky akt o slobode médií posilní redakčnú slobodu mediálnych spoločností a ochráni ich pred neodôvodnenými, neprímeranými a diskriminačnými vnútroštátnymi opatreniami, čím sa ochráni pluralita európskeho mediálneho priestoru. Mediálne spoločnosti budú mať prospech aj zo spravodlivejšieho a transparentnejšieho pridelovania štátnych výdavkov na reklamu.

Súpis intervenčných programov zameraných na mediálnu gramotnosť v Spojenom kráľovstve nájdete na stránke [programu](#) Ofcom "[Making Sense of Media](#)":

V dokumente sú uvedené dva užitočné zdroje týkajúce sa súboru nástrojov Ofcom:

- [Výskumná knižnica mediálnej gramotnosti spoločnosti Ofcom](#)
- [Iniciatívy spoločnosti Ofcom v oblasti mediálnej gramotnosti](#)

Zameranie na EurOMo, Euromedia Ownership Monitor.

Ide o pilotný projekt výskumnej skupiny Euromedia Research Group, ktorý si objednala Európska komisia v rámci Európskeho akčného plánu pre demokraciu s cieľom **preskúmať, ktorí vlastníci kontrolujú hlavné spravodajské médiá v európskych členských štátoch, úroveň koncentrácie médií a transparentnosť informácií o nich**. Štúdia bola dokončená pre 15 členských štátov. EurOMo poskytuje databázu a vizualizáciu rôznych mediálnych korporácií a ich základných vlastníckych štruktúr a hodnotí transparentnosť týchto vzťahov pre občanov prostredníctvom dostupných zdrojov, ako aj pre regulačné orgány. Zároveň poskytuje kontext k týmto zdrojovým materiálom vo forme správ o jednotlivých krajinách. Treťou zložkou EurOMo je vzdelávací nástroj určený pre mládež vo veku 16 až 18 rokov, ktorý zvyšuje povedomie o dôležitosti transparentnosti v súvislosti s vlastníctvom médií a možných dôsledkoch pre mediálny obsah. Koniec koncov, spravodajská gramotnosť je pre mladých ľudí kľúčovou zručnosťou.

Hlavnou zásadou EurOMo je význam rôznorodých informácií pre zdravú demokraciu. Rozmanitý rozsah informácií znamená, že občania sú vystavení množstvu názorov, ktoré sú im sprístupnené, čo im dáva možnosť vytvoriť si informovaný názor na spoločenské problémy bez toho, aby boli uzavretí v jednom pohľade - bubline. Obavy týkajúce sa koncentrácie a plurality médií a hľadanie konkrétnych opatrení na ochranu plurality v Európe majú dlhú históriu. Presne pred 30 rokmi, koncom roka 1992, vydala Európska komisia Zelenú knihu o pluralizme a koncentracii médií. Záväzný text vo forme smernice o harmonizácii v tejto oblasti sa napriek viacerým konzultáciám Komisie neuskutočnil. Tento neúspešný pokus o vyvážený prístup na rôznych európskych mediálnych trhoch poukazuje na politickú citlivosť tejto otázky. Postupné rozširovanie Európskej únie o krajiny strednej a východnej Európy, ktoré sú mladými mediálnymi trhami s vlastnými zraniteľnými miestami, len znížilo uskutočniteľnosť takéhoto vyváženého postupu.

Správy a informácie sú všadeprítomné, ale dôležité je vedieť rozlíšiť medzi kvalitou a obalom, medzi pravdivými a falošnými. [Súbor vzdelávacích nástrojov EurOMo](#) o vlastníctve médií zdôrazňuje potrebu transparentnosti v tejto oblasti. Súbor nástrojov je už k dispozícii v deviatich jazykoch.

Nadalej je potrebné pozorne sledovať financovanie spravodajských médií a ich vlastnícke štruktúry, čo je predpokladom hodnotenia existujúcich politík a účinného vypracovania nových. Tam vidieť po 30 rokoch kľúčový význam Akčného plánu pre európsku demokraciu (2020) a Európskeho aktu o slobode médií (2022) ako posilneného, obnoveného pokusu o podporu plurality médií a posilnenie kontroly vlastníctva a nezávislosti médií.

Existujú systémové spôsoby, ako čeliť dezinformáciám, ktoré môžu viesť k polarizácii a ďalšiemu rozvratu v už aj tak konfliktných spoločnostiach. Popri vytváraní regulačného rámca sú prospešnými cestami iniciatívy spoločnej regulácie spolu s mediálnymi aktérmi, profesionalizácia komisií pre sťažnosti týkajúce sa činnosti médií, rady pre žurnalistiku atď. Čitateľa odkazujeme aj na zákon o digitálnych službách.

2.6 Referencie

A toolkit for evaluating media literacy interventions. (2023, March 16). Ofcom.

<https://www.ofcom.org.uk/research-and-data/media-literacy-research/approach/evaluate/toolkit>

Benkler, Y., Farris, R., & Roberts, H. (2018). *Network Propaganda: manipulation, disinformation, and radicalization in American politics.*

<https://library.oapen.org/bitstream/20.500.12657/28351/1/9780190923624.pdf>

Bennett, W. L., & Livingston, S. (2018). The disinformation order: Disruptive communication and the decline of democratic institutions. *European Journal of Communication*, 33(2), 122–139.

<https://doi.org/10.1177/0267323118760317>

Benson, P. L., Mannes, M., Pittman, K., & Ferber, T. (2004). Youth development, developmental assets, and public policy. *Handbook of adolescent psychology*, 781-814. <https://doi.org/10.1002/9780471726746.ch25>

Braddock, K. (2014). The utility of narratives for promoting radicalization: The case of the Animal Liberation Front. *Dynamics of Asymmetric Conflict*, 8(1), 38–59.

<https://doi.org/10.1080/17467586.2014.968794> Business.gov.nl. (2023). EU Digital Services Act (DSA) brings new rules for digital service providers. *business.gov.nl*. https://business.gov.nl/amendment/digital-services-act-dsa/?gclid=CjwKCAjwp8OpBhAFEiwAG7NaEsrcAaR7SffDRd9jOerC4Z-PeUBz-aeaMOI4TLe3fzmtHW9Quy8IEBoCvoEQAvD_BwE

Campelo, N., Oppetit, A., Neau, F., Cohen, D., & Bronsard, G. (2018). Who are the European youths willing to engage in radicalisation? A multidisciplinary review of their psychological and social profiles. *European Psychiatry*, 52, 1–14.

<https://doi.org/10.1016/j.eurpsy.2018.03.001>

Cankor, E. & Noor, S. (2021). *Weerbare individuen, weerbare gemeenschappen. Een inventarisatie van interventies gericht op het versterken van weerbaarheid van individuen en gemeenschappen.* Utrecht: Movisie. From

<https://www.socialestabiliteit.nl/publicaties/rapporten/2021/04/22/rapport-weerbare-individuen-weerbare-gemeenschappen>

Carr, A. (2015). *The Handbook of Child and Adolescent Clinical Psychology.* In *Routledge eBooks*. <https://doi.org/10.4324/9781315744230>

- Eldredge, L. K. B., Markham, C. M., Ruiters, R. A., Fernández, M. E., Kok, G., & Parcel, G. S. (2016). *Planning health promotion programs: an intervention mapping approach*. John Wiley & Sons.
- Euromedia Ownership Monitor. (2023, October 18). *Media literacy resources - Euromedia Ownership Monitor*. <https://media-ownership.eu/media-literacy-resources/>
- Frau-Meigs, D. (2022). How disinformation reshaped the relationship between journalism and media and information literacy (MIL): Old and new perspectives revisited, *Digital Journalism*, 10(5), 912-922, <https://doi.org/10.1080/21670811.2022.2081863>
- Helsper, E., & Schneider, L. (2021). *The yDSI – Measuring Young People’s Skills and Knowledge*. <https://yskills.eu/the-ydsi-measuring-young-peoples-digital-skills-and-knowledge/>
- Helsper, E.J., Schneider, L.S., van Deursen, A.J.A.M., & van Laar, E. (2020). *The youth Digital Skills Indicator: Report on the conceptualisation and development of the ySKILLS digital skills measure*. KU Leuven, Leuven: ySKILLS. <https://zenodo.org/record/4608010#.ZCr8AuxBwUY>
- Henretty, J. R., Levitt, H.M. (2010). The role of therapist self-disclosure in psychotherapy: A qualitative review. *Clinical Psychology Review*, 30(1), 63-77. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2009.09.004>
- Kruit, L. (2021). *Inzet van eigen ervaringen. Bij sociaal werk*. Noordhoff.
- Masten, A. S., Best, K. M., & Garmezy, N. (1990). Resilience and development: Contributions from the study of children who overcome adversity. *Development and psychopathology*, 2(4), 425-444. <https://doi.org/10.1017/S0954579400005812>
- Media literacy initiatives library*. (2023, March 16). Ofcom. <https://www.ofcom.org.uk/research-and-data/media-literacy-research/approach/evaluate/toolkit/initiatives-library>
- Media literacy research library*. (2023, March 16). Ofcom. <https://www.ofcom.org.uk/research-and-data/media-literacy-research/approach/evaluate/toolkit/research-library>

- Mulder, P. (2015). *McClelland Theory of Motivation*. Retrieved [insert date] from Toolshero: <https://www.toolshero.com/psychology/mcclelland-theory-of-motivation/>
- Mutsaers, P., & Demir, S. (2020). *Handen ineen voor meer veerkracht bij jongeren. Preventie van radicalisering en polarisatie: een literatuuronderzoek naar beleid, prioriteiten, programma's en samenwerkingspartners*, Platform JEP. From <https://www.platformjep.nl/binaries/platformjep/documenten/publicaties/2020/04/20/handen-ineen-voor-meer-veerkracht/JEP+Handen+ineen-Veerkracht-DEF.pdf>.
- Norris, F. H., Stevens, S. P., Pfefferbaum, B., Wyche, K. F., & Pfefferbaum, R. L. (2008). Community resilience as a metaphor, theory, set of capacities, and strategy for disaster readiness. *American journal of community psychology*, 41, 127-150. <https://doi.org/10.1007/s10464-007-9156-6>
- Peeters P. & Westen K. (2021). *Behandelen met eigen ervaring. Onbewust bekwaam!?* SWP.
- Ranstorp, M. (2016). *The root causes of violent extremism*. Ran issue paper, 4 January 2016 Taken from Sieckelinck, S., & Gielen, A. J. (2018). *Protective and promotive factors building resilience against violent radicalisation*. Ran issue paper, April 2018 from https://home-affairs.ec.europa.eu/system/files_en?file=2020-09/ran_paper_protective_factors_042018_en.pdf
- Ruiz, C. D., & Nilsson, T. (2022). Disinformation and Echo Chambers: How disinformation circulates on social media through Identity-Driven controversies. *Journal of Public Policy & Marketing*, 42(1), 18–35. <https://doi.org/10.1177/07439156221103852>
- Russell, P. (2019) Be Media Smart: A National Media Literacy Campaign for Ireland. *Journal of Information Literacy*, 3(2), p. 272-275, ISSN 1750-5968. doi: <https://doi.org/10.11645/13.2.2715>.
- Scheffer, M. & Alphen, S. van (2021). *Praktische handvatten voor het inzetten van ervaringskennis*. www.ervaringskennisinzetten.nl
- Schnellbacher, J., & Leijssen, M. (2009). The Significance of Therapist Genuineness From the Client's Perspective. *Journal of Humanistic Psychology*, 49(2), 207–228. <https://doi.org/10.1177/002216780832360>

- Security, C. C. F. C. (2022, February 23). *How to identify misinformation, disinformation, and malinformation (ITSAP.00.300)* - Canadian Centre for Cyber Security. Canadian Centre for Cyber Security.
<https://www.cyber.gc.ca/en/guidance/how-identify-misinformation-disinformation-and-malinformation-itsap00300>
- Sieckelink, S., & Gielen, A. J. (2020). *Veerkracht bevorderen bij opgroeiende jongeren. Inzetten op beschermende factoren*. Platform JEP. Den Haag: Expertise-unit Sociale Stabiliteit, Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.
<https://www.platformjep.nl/documenten/publicaties/2020/02/03/veerkracht-bevorderen-bij-opgroeiende-jongeren>
- Sonneveld, J. (2022). *Benutten van ervaringskennis in het jongerenwerk. Literatuurverkenning*. Lectoraat Youth Spot, Hogeschool van Amsterdam.
- Stephens, W. O., Sieckelink, S., & Boutellier, H. (2021). Preventing Violent Extremism: A Review of the Literature. *Studies in Conflict & Terrorism*, 44(4), 346–361. <https://doi.org/10.1080/1057610x.2018.1543144>
- The Poynter Institute. (n.d.). *International Fact-Checking Network - Poynter*. Poynter.
<https://www.poynter.org/ifcn/>
- Van Wonderen, R. (2023). *Rechts-extremistische Radicalisering op Sociale Media Platformen*. Verwey-Jonker Instituut.
- Van Wonderen, R. (2023). *Richtlijn / onderbouwing Radicalisering*. Verwey-Jonker Instituut.
- Van Wonderen, R. & Peeters, M. (2021). *Werken aan weerbaarheid tegen desinformatie en eenzijdige meningsvorming. Evaluatie lesprogramma Under Pressure*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut. https://www.verwey-jonker.nl/wp-content/uploads/2022/04/120550_Werken-aan-weerbaarheid-tegen-desinformatie-eenzijdige-meningsvorming.pdf.